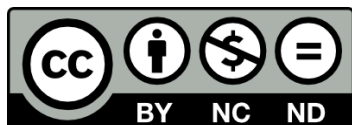

Αισθητική και Πολιτική

Ενότητα 2: Η αρχαία πολιτική τραγωδία

Γιώργος Ζωγραφίδης – Εισήγηση Σάββας Βασιλειάδης
Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η αρχαία πολιτική τραγωδία

Το παράδειγμα της αισχύλειας τραγωδίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Η αρχαία τραγωδία
 - i. Ο αριστοτελικός ορισμός και ο σκοπός της τραγωδίας
 - ii. Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική;
2. Πολιτικός Αισχύλος, πολιτικές τραγωδίες
 - i. «Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος
 - ii. «Εφιαλτικά» και «Περικλεία» δράματα
 - iii. «Αντι-Κιμωνιακά» δράματα
3. Συμπεράσματα
4. Βιβλιογραφία

Σκοποί ενότητας

- Η ανασυγκρότηση των κεντρικότερων πτυχών της αλληλένδετης σχέσης της πολιτικής με την αρχαία τραγωδία.
- Η κατανόηση του χαρακτήρα της τραγωδίας να επηρεάζει και να επηρεάζεται από την πολιτική πραγματικότητα της εποχής.
- Ο προσδιορισμός των όρων και των κριτηρίων για τον χαρακτηρισμό ενός καλλιτέχνη ως πολιτικού, μέσα από το παράδειγμα του Αισχύλου.

1. Η αρχαία τραγωδία

i. Ο αριστοτελικός ορισμός και ο σκοπός της τραγωδίας

Ο Αριστοτελικός ορισμός και η αισθητική 1

- Το δράμα καθιερώθηκε κατά τις διονυσιακές γιορτές. Θεμελιωτής των δραματικών αγώνων το 534 π.Χ. ήταν ο τύραννος Πεισίστρατος. Αν και φαίνεται παράδοξο που ένας τύραννος αποφάσισε να διοργανώσει μια κοινωνική γιορτή, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πεισίστρατος ήταν επίσης ο πρώτος ηγέτης που αποφάσισε και την καταγραφή των ομηρικών επών.
- Η τυραννία δεν ήταν το πολίτευμα που θα προχωρούσε σε μια ενέργεια για το καλό των πολιτών της, αλλά για να στηρίξει το ίδιο το πολίτευμα. Δηλαδή, όταν ο Πεισίστρατος αποφασίζει την καταγραφή των επών, το κάνει για να υμνήσει την αριστοκρατική τάξη. Το *τερπνόν τε και ωφέλιμον* αφορά τον τύραννο. Το ίδιο ήλπιζε ότι θα γινόταν και με την τραγωδία.

Ο Αριστοτελικός ορισμός και η αισθητική 2

- Ο Αριστοτέλης στο *Περί Ποιητικής* (1449b23-28) δίνει τον εξής ορισμό της τραγωδίας:
 - *Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμμένῳ λόγῳ χωρὶς ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.*
- Δηλαδή, η τραγωδία είναι μίμηση πράξης σοβαρής και ολοκληρωμένης, η οποία έχει κάποιο μέγεθος· με λόγο καρυκευμένο, διαφορετικού είδους στα διάφορα μέρη της· η μίμηση δεν γίνεται με απαγγελία αλλά μέσω των εμφανιζόμενων προσώπων· και επιτυγχάνει, διεγείροντας τη συμπόνια και τον φόβο, την κάθαρση αυτών των ψυχικών παθημάτων".

Ο Αριστοτελικός ορισμός και η αισθητική 3

- Σύμφωνα με τον Αριστοτελικό ορισμό η τραγωδία είναι *μίμησις πράξεως*. Ο Αριστοτέλης δεν εννοεί απλώς μια μίμηση της πραγματικότητας, σε αντίθεση με την πλατωνική θεωρία για τις τέχνες, αλλά την ελεύθερη ανάπτυξη της ποιητικής φαντασίας. Είναι μίμηση δημιουργική κι όχι *είδωλον του ειδώλου*. Έτσι, ο ποιητής έχει την απόλυτη ελευθερία ως προς τη φαντασία του.
- Η μίμηση είναι *σπουδαία*, δηλαδή το περιεχόμενό της είναι αξιόλογο, σπουδαίο. Το περιεχόμενο της τραγωδίας είναι αξιόλογο, γιατί αναφέρεται στην κοινωνία.

Ο Αριστοτελικός ορισμός και η αισθητική 4

- Η *κάθαρσις* που επέρχεται στο τέλος της τραγωδίας είναι τόσο ψυχολογική-αισθητική όσο και φιλοσοφική-ηθική.
- Ο Αριστοτέλης δεν αναφέρει το πολιτικό στοιχείο της τραγωδίας στον ορισμό του. Ωστόσο, η τραγωδία κάνει την εμφάνισή της στο πλαίσιο κοινωνικών εορτών, όπου παρευρίσκονται όλοι οι πολίτες και οι πολιτικές και θρησκευτικές αρχές. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στον τραγωδό να περάσει το πολιτικό του μήνυμα, έστω και μέσω του μύθου.

ii. Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική;

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 1

- Στην προσπάθειά του να αποδείξει τη στενή σύνδεση της κοινωνίας με την κοινωνία και κατ'επέκταση με την πολιτική, ο G. Thomson (1954) αναφέρει ότι η ελληνική τραγωδία αποτέλεσε μία από τις ξεχωριστές λειτουργίες της αθηναϊκής δημοκρατίας.
- Στο δίπολο τραγωδίας-πολιτικής, το ένα στοιχείο επηρεάζει το άλλο και με τη σειρά του επηρεάζεται από αυτό.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 2

- Αφενός η εξέλιξη της κοινωνίας εντός της οποίας αναπτύχθηκε το αρχαίο ελληνικό δράμα καθόριζε τη μορφή, το περιεχόμενό της, την ανάπτυξη και την παρακμή της. Αφετέρου η ίδια η τραγωδία εξέφραζε την κοινωνία της εποχής της και την εικόνα του τραγωδού γι' αυτήν.
- Ωστόσο, προϋπόθεση της τραγωδίας είναι η ύπαρξη ουσιαστικής δημοκρατίας και ελευθερίας. Για να καταφέρει, δηλαδή, η τραγωδία να εκφράσει το πολιτικό της μήνυμα είναι αναγκαία η δημοκρατία και το παράγωγό της, η παρρησία.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 3

- Ο ισχυρισμός του Nietzsche ότι η τραγωδία ανθεί εν καιρώ δημοκρατίας και παρακμάζει με την κατάλυσή της, δηλαδή με τον θάνατο του Αλκιβιάδη το 415 π.Χ., αποδεικνύεται ορθός, δεδομένου ότι οι τρεις μεγάλοι τραγικοί ποιητές (Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης) γράφουν μέσα σ' ένα δημοκρατικό κλίμα και ότι η τραγωδία σταματά να ανθίζει με την κατάλυσή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η ύπαρξη του οποίου επέτρεπε τον ελεύθερο σχολιασμό των πολιτικών προσώπων και γεγονότων χωρίς την απειλή λογοκρισίας.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 4

- Ένα παράδειγμα που τεκμηριώνει την είσοδο της τέχνης στον χώρο της πολιτικής, ή τη βίαια εισβολή της πολιτικής στην τέχνη είναι αυτό του Φρύνιχου.
- Το 493 π.Χ. ο Φρύνιχος ανέβασε την τραγωδία του *Μιλήτου Άλωσις* με κεντρικό θέμα την άλωση της ιωνικής πόλης από τις περσικές δυνάμεις το 494 π.Χ. Κατηγορούμενος ότι θύμισε στην Αθήνα τα *οϊκεΐα κακά* ο ποιητής επιβαρύνθηκε με βαρύ χρηματικό πρόστιμο.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 5

- Ο πραγματικός όμως λόγος της ποινής ήταν πολιτικός. Η αριστοκρατική τάξη, που ακολουθούσε φιλοσπαρτιατική πολιτική, επιθυμούσε ειρήνη με τους Πέρσες. Το έργο, χορηγός του οποίου ήταν ο “δημοκρατικός” Θεμιστοκλής, κατηγορήθηκε για διχασμό του λαού μεταξύ αυτών που ήθελαν ειρήνη με τον εχθρό και αυτών που ήθελαν πόλεμο, όπως ο Θεμιστοκλής που θεωρούσε ότι αυτός ήταν ο κατάλληλος τρόπος υπεράσπισης των συμφερόντων της πατρίδας του. Επομένως, το κίνητρο της τιμωρίας του Φρυνίχου είχε κατά βάση πολιτικό χαρακτήρα.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 6

- Με την τιμωρία του Φρυνίχου η τραγωδία μοιάζει να εισέρχεται σε μια περίοδο φόβου. Σειρά είχε ο Αισχύλος, που παρουσίασε τους *Πέρσες*, κι είχε την ίδια περίπου τύχη, καθώς ο Κίμων φρόντισε, ώστε ο ποιητής να χάσει στους αγώνες του 472 π.Χ.
- Ο ποιητής πλέον προσπαθεί να περάσει έμμεσα στο κοινό το πολιτικό του μήνυμα, με μέσον τον μύθο. Η τραγωδία γίνεται ο καθρέφτης της κοινωνίας, αποτυπώνει μεταφορικά τις αγωνίες του κοινού στους μυθικούς ήρωες. Ο τραγικός ήρωας δεν είναι απλώς ένας «ήρωας», είναι σύμβολο. Στόχος της τραγωδίας είναι να φανερώσει την πραγματική δικαιοσύνη, στο πλαίσιο μιας ορθολογικής κριτικής για το πώς πρέπει να είναι η δημοκρατία –ή πώς δεν πρέπει να είναι.

Τέχνη πολιτική ή τέχνη αισθητική; 7

- Χρειάζεται να επικρατήσει η πραγματική δημοκρατία στην Αθήνα για να απελευθερωθεί η φαντασία του ποιητή. Ως τότε το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να περνάει έμμεσα τα μηνύματά του, φανερώνοντας τη διαφθορά της πλούσιας τάξης και προτιμώντας την εξουσία των πολλών.
- Σε ατομικό επίπεδο η πολιτική δεν είναι τέχνη, γίνεται όμως «τέχνη» μέσα από την ίδια την τέχνη. Η τέχνη αφορά τον άνθρωπο και ενδιαφέρεται για την πολιτική. Ενσωματώνει στο πεδίο της την πολιτική και γίνεται πολιτική τέχνη.

2. Πολιτικός Αισχύλος, Πολιτική Τραγωδία

Πολιτικός Αισχύλος, Πολιτική Τραγωδία 1

- Ο Αισχύλος, ως γνήσιος Αθηναίος πολίτης, πήρε μέρος στις μάχες κατά της Περσίας: στον Μαραθώνα, που το θεωρούσε το μεγαλύτερο επίτευγμα της ζωής του, και στην Σαλαμίνα. Γεννήθηκε το 525 π.Χ. και αυτό σημαίνει ότι έζησε την τυραννία των Πεισιστρατίδων, την πτώση τους και τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη. Ήταν ευνοϊκός προς τη δημοκρατία, όχι με ριζοσπαστικό αλλά με τρόπον τινά 'συντηρητικό' τρόπο.

Πολιτικός Αισχύλος, Πολιτική Τραγωδία 2

- Ο Αισχύλος αποτύπωσε στο έργο του την αθλιότητα και τη δυστυχία του πολέμου. Επιχείρησε να περάσει πολιτικά μηνύματα στο αθηναϊκό κοινό, πότε έμμεσα και πότε άμεσα, γιατί αγαπούσε την πατρίδα του και χρησιμοποιούσε την τέχνη του για να την ωφελήσει.
- Πολλές φορές καταφέρνει τον στόχο του, αλλά δεν λείπουν οι αποτυχίες και οι ήττες από την αριστοκρατική τάξη. Τα δράματά του μπορούν να διακριθούν σ' αυτά που υποστηρίζουν τον Θεμιστοκλή, τον Περικλή, τον Εφιάλτη και σ' αυτά που αντιτίθενται στην αριστοκρατία.

ι. «Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 1

- Οι Πέρσες (472 π.Χ.) είναι η μόνη σωζόμενη τραγωδία με ιστορικό και άρα άμεσα πολιτικό περιεχόμενο. Αναφέρεται στην ήττα της Περσίας στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ), που πέτυχε η Αθήνα υπό την αρχηγία του Θεμιστοκλή χάρη στην ιδιοφυή στρατιωτική τακτική του.
- Ο Αισχύλος παίρνει ένα ρίσκο: φέρνει την Αθήνα κοντά με τον χειρότερο εχθρό της. Η κατατρόπωση των Περσών στη συγκεκριμένη ναυμαχία σήμαινε την ελευθερία της Αθήνας και απέτρεψε την υποδούλωσή του λαού της.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 2

- Στην τραγωδία ο Αισχύλος δεν αναφέρεται στους Πέρσες υποτιμητικά ή χλευαστικά, αλλά δείχνει σεβασμό στον εχθρό και το ίδιο παρουσιάζει να συμβαίνει και από την πλευρά των ηττημένων.
- Αναφέρεται στον Θεμιστοκλή ως *δαίμονα, κακό και στυγνό*. Οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν είναι υποτιμητικοί αλλά εγκωμιαστικοί. Ο έχων δαίμονα άνθρωπος έχει τον θεό με το μέρος του, άρα και το δίκαιο. Ο Αισχύλος πιστεύει πως το πάθημα του Ξέρξη αποτελεί θεία τιμωρία λόγω της ύβρεως που διέπραξε. Έτσι, ο Θεμιστοκλής γίνεται το όργανο των θεών.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 3

- Το 472 π.Χ. ο Θεμιστοκλής απειλείται με εξοστρακισμό. Ο αριστοκράτης Κίμων τον βλέπει ως το τελευταίο εμπόδιο, στην απόπειρά του να γίνει μονάρχης. Συκοφαντώντας τον Θεμιστοκλή για τη φιλοπόλεμη τακτική του και τα προβλήματα που αυτή θα φέρει στην Αθήνα, προσπαθεί να κερδίσει την εύνοια του λαού. Η Αθήνα είναι γονατισμένη από τους περσικούς πολέμους και αρχίζει να βλέπει αρνητικά τον μεγάλο της ευεργέτη.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 4

- Ο Αισχύλος υπενθυμίζοντας στην Αθήνα τη νίκη του Θεμιστοκλή στη Σαλαμίνα βοηθάει μια πολιτική *persona*, με απώτερο σκοπό να βοηθήσει και την πόλη του. Η τάξη που πέτυχε αυτή τη νίκη ήταν η δημοκρατική, όχι η αριστοκρατική, και γι' αυτό το αθηναϊκό κοινό οφείλει να ακούσει αυτούς που την έσωσαν, και όχι αυτούς που θέλουν να θυσιάσουν τα συμφέροντά της στον εχθρό. Όπως και στην περίπτωση του Φρυνίχου, χορηγός του έργου ήταν μία πολιτική προσωπικότητα, ο Περικλής, ο οποίος στήριξε την προσπάθεια του Αισχύλου να υπερασπιστεί τον Θεμιστοκλή.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 5

- Ο Κίμων καταλαβαίνει την υποστήριξη του Αισχύλου προς τον Θεμιστοκλή και φροντίζει ώστε ο ποιητής να χάσει στους αγώνες του 472 π.Χ. Ο Αισχύλος, συνειδητοποιώντας ότι το πολιτικό κλίμα είναι φορτισμένο γι' αυτόν, αποφασίζει να φύγει για τη Σικελία. Ο Θεμιστοκλής θα εξοριστεί τον επόμενο χρόνο, απόδειξη του ότι η συμβουλή του Αισχύλου στον αθηναϊκό λαό έπεσε στο κενό.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 6

- Στο έργο του Αισχύλου δεν μπορεί να λείπει και η εξύμνηση της ίδιας της Αθήνας. Η Αθήνα είναι το προπύργιο της Ελλάδας· αν χαθεί αυτή, τότε ολόκληρη η χώρα θα υποδουλωθεί. Ο τραγικός ποιητής τής προσδίδει κύρος, συνθέτοντας έναν ύμνο στην υπό διαμόρφωση δημοκρατία της πόλης.
- Ο Αισχύλος, εύστοχα, εξυμνεί την Αθήνα από την οπτική γωνία των Περσών ηττημένων. Η Ατόσσα δηλώνει πως δεν γνωρίζει πού βρίσκεται η Αθήνα. Αφότου γίνει γνωστή η ήττα της Περσίας από τη μικρή και ασήμαντη πόλη, η βασίλισσα θα ονομάσει την Αθήνα «ξακουστή» (στ. 474) και ο Δαρείος θα συμβουλεύσει να θυμούνται το όνομά της, γιατί είναι μια ισχυρή πόλη.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 7

- Όπως ορθά επισημαίνει ο Stoess, ότι ο Αισχύλος στηρίζει τον Θεμιστοκλή χρησιμοποιώντας κάθε μέσο στην τραγωδία του.
- Εκτός από τους Πέρσες έμμεσα πολιτικό χαρακτήρα έχει και μία άλλη τραγωδία του Αισχύλου, οι *Ικέτιδες* (463 π.Χ.). Στο έργο αυτό οι πενήντα κόρες του Δαναού καταφεύγουν στο Άργος για να ζητήσουν άσυλο από τους πενήντα γιους του Αιγύπτου που τις κυνηγούν για να τις παντρευτούν. Οι κόρες θέλουν να αποφύγουν αυτόν τον ανόσιο γάμο, καθώς ενώνονται με δεσμούς συγγένειας. Η τραγωδία επικεντρώνεται στην δύσκολη απόφαση του Πελασγού: αν δεχτεί την ικεσία απειλείται με πόλεμο από την Αίγυπτο, αν αρνηθεί την ικεσία θα τον αφανίσει ο Ξένιος Δίας.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 8

- Στις *Ikéτιδες* ο Χορός αποτελείται από τις κόρες του Δαναού. Αν και στην Αίγυπτο η απόρριψη της ικεσίας είναι νομικά δυνατή, στην περίπτωση που αυτή γίνεται αιτία να οδηγηθεί η χώρα σε πόλεμο, ο Χορός ζητά από τον βασιλιά να τις κρίνει με βάση το δίκαιο και όχι τον νόμο. Τελικά, ο Πελασγός θα αποφασίσει να πράξει το ηθικά σωστό και το δίκαιο απέναντι στους θεούς αψηφώντας τον νόμο. Όπως και στην *Αντιγόνη* του Σοφοκλή η τραγωδία του Αισχύλου παρουσιάζει την ανωτερότητα των ηθικών νόμων έναντι των νόμων της πόλης.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 9

- Όταν ο Θεμιστοκλής εξοστρακίστηκε από τους Αθηναίους το 471 π.Χ. κατέφυγε στο Άργος, όπου του δόθηκε άσυλο. Η Σπάρτη γνωρίζοντας τη δόξα που είχε από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και φοβούμενη ενδεχόμενη επανάσταση στο Άργος κατηγόρησε τον Θεμιστοκλή στην Αθήνα για προδοσία της χώρας στον Ξέρξη.
- Με τις *Ικέτιδες*, ο Αισχύλος εξυμνεί το Άργος που έδωσε άσυλο στον Θεμιστοκλή διακινδυνεύοντας τον πόλεμο. Υπό μία έννοια οι Αιγύπτιοι παραπέμπουν στους αριστοκράτες και τους Σπαρτιάτες, ενώ οι Δαναΐδες παραλληλίζονται με τον Θεμιστοκλή που ζητά άσυλο και κρίνεται όχι με βάση τον νόμο αλλά το ηθικά ορθό.

«Θεμιστόκλεια» δράματα και ύμνος στην Αθήνα και το Άργος 11

- Στις Ικέτιδες γίνεται φανερή ηέμμεση κολακεία προς το Άργος, καθώς εκείνη τη περίοδο οι δημοκρατικοί ήθελαν να επιτύχουν συμμαχία μαζί του κατά της Σπάρτης. Η τραγωδία μάλλον καταφέρει τον στόχο της, αφού δύο χρόνια μετά, το 461 π.Χ., η συμμαχία αυτή επιτεύχθηκε.
- Μια άλλη ερμηνεία του έργου είναι ότι οι Δαναΐδες συμβολίζουν την πρόταση συμμαχίας από τους Αθηναίους και ο Πελασγός, που αντιπροσωπεύει το Άργος, βρίσκεται σε δίλημμα για το αν πρέπει να πολεμήσει κατά της Σπάρτης. Πρόκειται για μια βάσιμη άποψη, διότι ο Πελασγός αποφασίζει προστατεύοντας τις κόρες να πάει σε πόλεμο.

ii. «Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 1

- Η τραγωδία του Αισχύλου *Επτά επί Θήβας* (467 π.Χ.) κατηγορήθηκε ότι παροτρύνει τον λαό σε πόλεμο. Ο ποιητής, ωστόσο, επιθυμεί να δείξει τις αρνητικές πλευρές του πολέμου, βάζοντας δύο αδέρφια, τον Ετεοκλή και τον Πολυνείκη, να αλληλοσκοτωθούν. Την οικογένεια ενώνει μια αρχαία κατάρα, που ξεκίνησε από τον Οιδίποδα: το γένος του θα αφανιστεί.
- Ο Sheppard υποστηρίζει ότι ο τραγωδός θέλει να υπενθυμίζει την πολιορκία της Αθήνας από τους Πέρσες, στους οποίους παραπέμπει ο χαρακτηρισμός «αλλόγλωσσος λαός». Επίσης, σε συμβολικό επίπεδο η Θήβα είναι η Αθήνα και οι Αργίτες που την πολιορκούν είναι οι Πέρσες.

«Εφιαλτικά» και «Περικλεία» δράματα 2

- Με την τραγωδία αυτή ο Αισχύλος τάσσεται με το μέρος του Περικλή, τον οποίο οι εχθροί του κατηγορήσαν ότι κουβαλά την κατάρα των Αλκμαιωνίδων – η μητέρα του η Αγαρίστη, ήταν ανιψιά του Αλκμαιωνίδα Κλεισθένη. Με το πρόσχημα αυτό επεδίωκαν την απόσυρσή του από την πολιτική, υποστηρίζοντας ότι φοβούνται για την καταστροφή της Αθήνας, κατ' αναλογία με τη Θήβα του αισχύλειου δράματος.
- Ο Αισχύλος πίστευε πως ο Περικλής θα ακολουθούσε το παράδειγμα του Ετεοκλή, ο οποίος επιλέγει να θυσιαστεί για να σωθεί η πόλη του. Επίσης, ήθελε να προλάβει ή να αποκρούσει τις κατηγορίες των εχθρών του Περικλή, ο οποίος το διάστημα που παρουσιάστηκε το έργο είχε αρχίσει να δραστηριοποιείται πολιτικά.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 3

- Από την *Ορέστεια* τριλογία (458 π.Χ.) το πιο πολιτικό δράμα είναι οι *Ευμενίδες*. Στην τραγωδία αυτή ο Αισχύλος τάσσεται υπέρ των μεταρρυθμίσεων του Εφιάλτη και του Περικλή. Ο πρώτος, με εξαίρεση τις υποθέσεις ανθρωποκτονίας, αφαίρεσε από τον Άρειο Πάγο, το κυρίως αριστοκρατικό όργανο, όλες τις πολιτικές αρμοδιότητες.
- Στις *Ευμενίδες* ο Ορέστης, κυνηγημένος από τις Ερινύες, φθάνει από το Άργος στην Αθήνα. Καταφεύγει στον Απόλλωνα, ο οποίος θα πάρει το μέρος του στη δίκη που θα ξεκινήσει. Ο Ορέστης θα κριθεί από την πιο καθαρή μορφή δικαιοσύνης, τη θεϊκή.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 4

- Η Αθηνά εμφανίζεται ως δικαστής της δημοκρατικής Αθήνας, και η ψήφος της είναι καθοριστική για το αποτέλεσμα της δίκης. Οι Ερινύες απειλούν τη θεά πως αν δεν τιμωρηθεί ο Ορέστης, η Αθήνα θα υποστεί αιώνιες συνέπειες. Η Αθηνά θα μπορούσε να συγκατανεύσει και να τις επιτρέψει να κατασπαράξουν τον Ορέστη προκειμένου να σωθεί η πόλη της. Ωστόσο, όπως ο Πελασγός στις *Ικέτιδες*, θα πάρει το μέρος του αληθινά δικαίου αψηφώντας τους κινδύνους.

«Εφιαλτικά» και «Περικλεία» δράματα 5

- Με το δράμα αυτό, το κοινό βλέπει τον Άρειο Πάγο από την πρώτη στιγμή της σύστασής του, να κρίνει υποθέσεις ανθρωποκτονίας, χωρίς πολιτικές αρμοδιότητες, όπως συνέβη αργότερα εξαιτίας της αριστοκρατίας. Ο ποιητής αναφέρεται στις αλλαγές του 462/1 π.Χ. από τον Εφιάλτη και τον Περικλή, που αντιπολιτεύονταν τον Κίμωνα. Εκμεταλλεύτηκαν την απουσία του αριστοκράτη στη Σπάρτη και έκαναν τις αλλαγές που επιθυμούσαν.
- Ωστόσο, ο Muller υποστηρίζει πως ο Αισχύλος, ως 'συντηρητικός' δημοκράτης, δεν είδε ευνοϊκά αυτές τις αλλαγές και πως ούτε η αναρχία ούτε η τυραννία είναι αρεστές στον ποιητή.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 6

- Υπέρ αυτής της άποψης τάσσεται και ο Dover, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο Αισχύλος πράγματι δεν βλέπει ευνοϊκά τις μεταρρυθμίσεις. Ο Dover θεωρεί πως ο στίχος «Να μη θυμώνουν οι άνθρωποι τους νόμους» είναι έμμεσο σχόλιο στη στάση του Εφιάλτη.
- Όμως, αν ο ποιητής δεν τίθεται με το μέρος των αλλαγών, τότε γιατί παρουσιάζει τον Άρειο Πάγο απογυμνωμένο από κάθε πολιτική αρμοδιότητα να κρίνει μόνο υποθέσεις αίματος; Επίσης, το γεγονός ότι οι θεοί, που είναι πολιτικά ουδέτερα όντα, κατεβαίνουν στην γη δεν είναι δείγμα ότι ο Άρειος Πάγος πρέπει να ασκεί ασχολείται μόνο με την απόδοση δικαιοσύνης και να μην εμπλέκεται σε υποθέσεις με πολιτικές σκοπιμότητες;

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 7

- Καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως το πιο πιθανό είναι ότι ο Αισχύλος εξυμνεί τον Άρειο Πάγο μετά από αυτές τις μεταρρυθμίσεις. Ο λόγος που τον παρουσιάζει από την πρώτη στιγμή της σύστασής του είναι για να υπενθυμίσει τον σκοπό δημιουργίας του και να στιγματίσει την εξέλιξή του. Άρα, το σχόλιο της Αθηνάς στον στίχο 693, μάλλον αναφέρεται σ' αυτούς μετέτρεψαν τον Άρειο Πάγο σε πολιτικό όργανο.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 8

- Μία άλλη τραγωδία του Αισχύλου, ο *Προμηθέας Δεσμώτης* αναφέρεται στην αιώνια σύγκρουση της αριστοκρατίας με τη δημοκρατία. Στο έργο αυτό ο Ζευς, ο νέος κυβερνήτης του Ολύμπου, τιμωρεί τον Προμηθέα επειδή έκλεψε την φωτιά και την έδωσε στους ανθρώπους.
- Ο Thomson υποστηρίζει πως όλες οι κατηγορίες που προσάπτονται στον Δία είναι κατηγορίες κατά της τυραννίας/αριστοκρατίας. Ο Ζευς παρουσιάζεται ως ο απόλυτος τύραννος: εξουσιάζει με τους δικούς του νόμους, καταπατά τους κατωτέρους του, τιμωρεί φίλους κι εχθρούς.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 9

- Ο Αισχύλος ταξίδευε συχνά στη Σικελία και είχε γνωρίσει τον Ιέρωνα, τον τύραννο των Συρακουσών. Πολλοί μελετητές ταύτισαν τον Δία με αυτόν τον τύραννο, κάποιοι με τον Ξέρξη, ενώ άλλοι γενικά με την έννοια του «τυράννου».
- Έτσι ο Δίας αντιπροσωπεύει την παλιά αριστοκρατική τάξη που είχε το μονοπώλιο στην εξουσία, ενώ ο Προμηθέας συμβολίζει την ιωνική επανάσταση κατά των Περσών. Στο συμβολικό επίπεδο η αντιστοιχία είναι απλή:
 1. Ο Δίας είναι η τυραννική/αριστοκρατική τάξη που κρατά αιώνια δέσμιο τον άνθρωπο και τον εκμεταλλεύεται.
 2. Ο Προμηθέας είναι ο άνθρωπος που, ως δέσμιος της τυραννίας, δουλεύει για να ικανοποιηθεί η άρχουσα τάξη.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα 10

- Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία ο Προμηθέας ενσαρκώνει τον Εφιάλτη. Η θέση αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Προμηθέας κλέβει την εξουσία/φωτιά των λίγων/της αριστοκρατίας και την δίνει στους πολλούς/στον λαό. Το ίδιο ακριβώς έκανε κι ο Εφιάλτης: αφαίρεσε την εξουσία από τον Άρειο Πάγο και την προσέδωσε στην εκκλησία του δήμου.
- Ένα πρόσθετο στοιχείο που οδηγεί στην ταύτιση του Προμηθέα με τον Εφιάλτη βρίσκεται στο τέλος του δράματος. Ο κεραυνός του Δία προμηνύει την τιμωρία του Προμηθέα. Το 461 π.Χ. ο Εφιάλτης δολοφονήθηκε από τους αριστοκρατικούς.

«Εφιαλτικά» και «Περίκλεια» δράματα

11

- Η ταύτιση είναι εμφανής. Εφόσον η χρονολογία του έργου είναι άγνωστη, παίρνοντας αυτή την υπόθεση ως σωστή, το έργο ανέβηκε ή λίγο πριν από το 461 π.Χ. ή μετά. Αν ανέβηκε πριν από το 461 π.Χ., αυτό σημαίνει ότι ο Αισχύλος μπόρεσε και προέβλεψε το μέλλον του Εφιάλτη. Αν από την άλλη παρουσιάστηκε μετά τη δολοφονία του, τότε το μήνυμα που επιχειρεί να περάσει ο Αισχύλος στο κοινό του είναι ότι η αριστοκρατία επιδιώκει να μονοπωλήσει την εξουσία και δεν διστάζει να δολοφονήσει όποιον σταθεί εμπόδιο στον σκοπό της.

iii. «Αντι-Κιμωνιακά» δράματα

«Αντι-Κιμωνιακά» δράματα 1

- Ο Αισχύλος ήταν αρνητικά διακείμενος απέναντι στην αριστοκρατία και υποστήριζε μια μορφή μετριοπαθούς δημοκρατίας. Για τον λόγο αυτό εχθρεύονταν τον Κίμωνα, γιο του αριστοκράτη Μιλτιάδη.
- Μετά την οργανωμένη από τον εχθρό του ήττα των Περσών στους δραματικούς αγώνες, ο Αισχύλος επιστρέφει το 467 π.Χ. με την τραγωδία *Επτά επί Θήβας*, όπου μιλά για τον προδότη Πολυνείκη, παραπέμποντας στον Κίμωνα.

«Αντι-Κειμωνιακά» δράματα 2

- Στους *Πέρσες* εναντιώνεται και στην αριστοκρατία: η Αθήνα είναι χώρα ελεύθερη και δημοκρατική, δεν δέχεται μονάρχες σαν τον Κίμωνα, τον οποίο ο Αισχύλος προειδοποιεί έμμεσα με την παρουσίαση της θεϊκής τιμωρίας του Ξέρξη λόγω της ματαιοδοξίας του.
- Επιπλέον, ο ποιητής στιγματίζει την αιμομικτική σχέση του Κίμωνα με την αδερφή του Ελπινίκη. Όταν ο Αισχύλος ανεβάζει την «Οιδιπόδεια» το 467 π.Χ., όλο το αθηναϊκό κοινό γνωρίζει για την παράνομη σχέση. Στους *Επτά επί Θήβας* η κατάρα που οδηγεί τα δύο αδέρφια να αλληλοσκοτωθούν δημιουργείται λόγω της παράνομης σχέσης του πατέρα τους Οιδίποδα με τη μητέρα του Ιοκάστη.

«Αντι-Κιμωνιακά» δράματα 3

- Η αιμομιξία παρουσιάζεται ως ολέθρια αμαρτία για την πόλη. Αν ο αρχηγός της πόλης είναι ανόσιος, τότε όλη η πόλη θα καταστραφεί. Επομένως, αν η Αθήνα έχει για αρχηγό της τον Κίμωνα, θα έχει την ίδια τύχη με τη Θήβα. Ο *Οιδίπους Τύραννος* (428 π.Χ.) του Σοφοκλή είναι επίσης μια τραγωδία που καταδικάζει την αιμομιξία, παρουσιάζοντας τα καταστροφικά αποτελέσματά της.
- Ο Οιδίποδας είναι ο τύραννος που παίρνει την εξουσία έχοντας διαπράξει προηγουμένως εγκλήματα και παραβιάζοντας ιερούς νόμους. Είναι ένα πολιτικό μήνυμα του Σοφοκλή στην Αθήνα: όπως η Θήβα καταστράφηκε από τις αμαρτίες ενός, το ίδιο θα πάθει και η πόλη.

«Αντι-Κιμωνιακά» δράματα 4

- Το 464 π.Χ. η Σπάρτη βρίσκεται σε άσχημη κατάσταση λόγω της επανάστασης των δουλοπάροικων (εϊλώτων). Ο Κίμων, ως φιλοσπαρτιάτης, προτείνει στην Αθήνα να στείλουν βοήθεια, ενώ ο Εφιάλτης παροτρύνει για το αντίθετο. Ο Αισχύλος παρουσιάζει τις *Ικέτιδες*, όπου πάλι κατακρίνει την αιμομιξία: πρόκειται για τον άνομο γάμο μεταξύ ξαδέρφων.

«Αντι-Κειμωνιακά» δράματα 5

- Αρχικά φαίνεται πως το πολιτικό μήνυμα της τραγωδίας δεν έχει αποτέλεσμα και ο Κίμων καταφέρνει να ψηφιστεί η πρότασή του και να δοθεί ενίσχυση στη Σπάρτη. Ο στρατός όμως σαν να θυμάται τις *Ικέτιδες* και τα καταστροφικά αποτελέσματα της αιμομιξίας και είναι σκοπίμως αναποτελεσματικός.
- Η Σπάρτη μένει απογοητευμένη από εκείνον, το ίδιο και η Αθήνα, καθώς την εξέθεσε. Έχει αποδειχθεί πια πως ο Κίμων είναι αμαρτωλός και παράνομος και ότι η Αθήνα κακώς τον εμπιστευόταν. Η πόλη θα τον εξορίσει, θα συμμαχήσει με το Άργος το 461 π.Χ. και οι δημοκρατικοί θα γίνουν η άρχουσα τάξη.

3. Συμπεράσματα

Συμπεράσματα 1

- Η τραγωδία προσφέρει πνευματική τροφή στο κοινό της, κάθε δράμα έχει και το ηθικό ή πολιτικό του μήνυμα.
- Σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, κατά τον οποίο η τραγωδία και φιλοσοφία είναι αντίπαλοι, ο Αριστοτέλης, όπως και πολύ αργότερα ο Nietzsche, υπερασπίζεται την τραγωδία. Η τραγωδία δεν παρουσιάζει τραγικούς ήρωες για να ταυτιστεί το κοινό μαζί τους αλλά για να δείξει πως η έλλειψη σοφίας οδηγεί σε ολέθρια αποτελέσματα. Αν ο ήρωας ήταν σοφός δεν θα εισερχόταν στον φαύλο κύκλο της δυστυχίας. Όλη η ευχαρίστηση της ποίησης έγκειται στη φιλοσοφική χαρά της μάθησης, είναι ένα φιλοσοφικό μάθημα, ή καλύτερα είναι φιλοσοφία ενισχύοντας την διδασκαλία της, ερμηνεύοντάς την και παρουσιάζοντάς την.

Συμπεράσματα 2

- Μέσω της τραγωδίας μπορεί να ασκηθεί 'πολιτική', καθώς επηρεάζεται από και επηρεάζει την πολιτική κατάσταση της εποχής της.
- Ο Αισχύλος, υπό αυτή την άποψη, παρουσιάζεται ως ο μεγαλύτερος πολιτικός ποιητής.
- Η γιορτή που θέσπισε ο Πεισίστρατος με σκοπό την εξύμνηση της τάξης του, έχει στραφεί εναντίον του. Η τραγωδία υποστηρίζει το δημοκρατικό πολίτευμα και έτσι η αριστοκρατία έχει να ανταγωνιστεί και την ποίηση. Είναι μια τέχνη «επικίνδυνη», γιατί όπως υποστήριξε και ο Burckhardt «ο μύθος πάντα θέλει κάτι να πει», κι αυτό που έχει να πει η τέχνη δεν ευνοεί τους άρχοντες αλλά τους αρχόμενους.

Συμπεράσματα 3

Από τα παραπάνω μπορούν να προκύψουν τα εξής :

1. Η τραγωδία μπορεί να ενταχθεί και στον χώρο της πολιτικής τέχνης.
2. Ο Αισχύλος με το έργο του υποστηρίζει τους πολιτικούς που κάνουν τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και αντιπολιτεύεται την αριστοκρατία, και κυρίως τον αρχηγό της, Κίμωνα.
4. Παράλληλος σκοπός του είναι να περάσει μέσα από την τέχνη το πολιτικό του μήνυμα.
5. Άρα, η τέχνη της τραγωδίας μέσω των μύθων και των λογοτεχνικών τρόπων της επιχειρεί και πολιτική παρέμβαση, δείχνοντας στο κοινό της αναλογίες μύθου και πολιτικής και, εμμέσως, συμβουλεύοντάς το.

Συμπεράσματα 4

- Η τραγική ποίηση, υπό μίαν έννοια, είναι η τέχνη όπως την ερμηνεύει ο Pablo Picasso: *η τέχνη είναι ένα είδος εξέγερσης. Δηλαδή κάτι το οποίο δεν μπορεί να είναι ελεύθερο. Την τέχνη και την ελευθερία πρέπει να την κλέψουμε όπως ο Προμηθέας την φωτιά, προκειμένου να την χρησιμοποιήσουμε εναντίον της καθεστηκυίας τάξης.*

4. Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία 1

- Ahrens Dorf J. P., *Greek tragedy and political philosophy*, Cambridge, 2009.
- Beer J., *Sophocles and the tragedy of Athenian Democracy*, London, 2004.
- Dover J. K., *The political aspect of Aeschylus' Eumenides*, JHS 77, 1957.
- Euben J. P., *Greek tragedy and political theory*, London, 1986.
- Kaufmann W. A., *Tragedy and Philosophy*, New York, 1968.

Βιβλιογραφία 2

- Lattimore R., *Aeschylus on the defeat of Xerxes*, Urbana, 1943.
- Livingstone W.R., *The problem of the Eumenides of Aeschylus*, JHS 45, 1925.
- Mastronarde J. D., *The art of Euripides: dramatic techniques and social context*, Cambridge, 2010.
- Mendelsohn D., *Gender and the city in Euripides' political plays*, Oxford, 2002.
- Meier C., *Η πολιτική τέχνη της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας*, μτφ Μανακίδου Φ., Αθήνα, 1997.
- Morgan A. K., *Popular Tyranny*, Austin, 2003.

Βιβλιογραφία 3

- Muller O.K., *Dissertations on the Eumenides of Aeschylus*, Cambridge, 1835.
- Murray G., *Αισχύλος, ο δημιουργός της τραγωδίας*, μτφ Μανδηλαράς Γ. Β., Αθήνα, 1989.
- Nietzsche W. F., *Η γέννηση της τραγωδίας*, μτφ Σαρίκας Ζ., Θεσσαλονίκη, 2008.
- Pelling C., *Greek tragedy and the Historian*, Oxford, 1997.
- Picasso P., *Σκέψεις για την τέχνη*, μτφ Δημητριάκη Α., Αθήνα, 2002.
- Podlecki J. A., *The political background of aeschylean tragedy*, Michigan, 1966.

Βιβλιογραφία 4

- Post L.A., «*The seven against Thebes as a propaganda for Pericles*», *Classical Weekly*, 1950.
- Sheppard T. J., «*The plot of the Septem contra Thebas*», *Classical Quarterly* 7, 1913.
- Σούρας Τ., *Αρχαίο δράμα και πολιτικό θέατρο*, Αθήνα, 1966.
- Stoessl F., «*Aeschylus as a political thinker*», *American Journal of Philology*, 1952.
- Thomson G., «*ΖΕΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ a note on the Prometheus Victus*», *Classical Review* 43, 1929.
- Thomson G., *Αισχύλος και Αθήναι*, μτφ. Γ. Βιστάκης, Αθήνα, 1954.

Βιβλιογραφία 5

- Τσιώλης Γ., *Μυθικό θέατρο, πολιτική φωνή: ο τραγωδός Αισχύλος*, Αθήνα, 1998.
- Χριστοδουλίδης Π. (επιμ.), *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*, Αθήνα, 1994.
- Zeitlin F., «The closet of masks: role-playing and myth-making in the *Orestes* of Euripides», *Ramus* 9, 1980.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Ζωγραφίδης.
«Αισθητική και Πολιτική. Η αρχαία πολιτική τραγωδία.». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS454/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

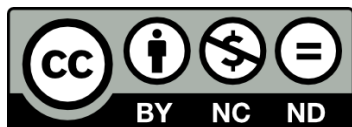
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ματίνα-Ιωάννα Κυριαζοπούλου
Θεσσαλονίκη, 14.02.2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

